

MECUS/ DİNİNDE MEHDİ İNANCI *

Prof. Dr. Ekrem SARIKÇIOĞLU

«Mehdi» kelimesi ve tâbiri her ne kadar İslâm âlemine has bir görünüm arz ediyorsa da, ifâde ettiği ıstılah manası temel unsurlarıyla diğer dinlerde de vardır. Her dinde ayrı bir kelime ile kavram ifâdesini bulur. Kelime Arapça «he, dal, ye» harflerinden meydana gelen «heda» fiili kökünden türeyerek «kendisine doğru yol gösterilen, hidâyet edilen» manasına gelir. Üzerinde durmak istediğimiz ıstılah manasına göre ise «Mehdi, âhir zamanda gelecek, zayıflayan dini kuvvetlendirecek, dini emir ve yasakları icra edecek, iç ve dış düşmanlarını temizleyecek, ideal bir kumandan ve devlet reisidir».

Tarifine çalıştığımız bu ıstılah manası yalnız İslâmiyet için değil, tarihteki ve günümüzdeki çeşitli dinler için de geçerlidir. Ancak kavramı ifade eden kelimeler çeşitli dinlere ve dillere göre değişmektedir. Meselâ, ilkel din mensuplarından sayılan Yeni Gine yerlileri âhir zamanda geleceğini bekledikleri kurtarıcının Mensren olduğunu söylerler ve O'nun içi zenginliklerle dolu bir gemiyle gelerek dinlerini yeniden ihyâ edeceğine inanırlar. Batılı araştırmacıların «içi zenginliklerle dolu yüklü gemi» dikkatlerini çekmiş olmalı ki, bu inanca «Kargo Kültü» ismini vermişlerdir (1). Temeldeki düşünce mehdî inancından başka birşey değildir. Kuzey Amerika yerlileri de âhir

(*) I. İslâmî İlimler Kongresi'nde tebliğ olarak sunulmuştur. İstanbul 1981.

(1) G. Guariglia, Prophetismus und Heilserwartungs Bewegungen beiden NATURVOLKERN Amerikas, Ozeaniens, Australiens und Afrikas, mit einnem Anhang über Asien, Wien 1957, s. 32.

zamanda geleceğini bekledikleri kurtarıcının bir dans âyini esnasında aralarında görüleceğine inandıkları için aslında «mehdi» inancı olan tasavvurlarına Batılı araştırmacılar «Ghost-Danc» demişlerdir. Günümüzün büyük dinlerinden olan Yahudilik ve Hıristiyanlık'ta mehdi kavramını ifade eden kelime «Mesih», Budizm'de «Maytreya», Hinduizm'de «Kalki»dir (2).

Kavramın Dinler Tarihinde ilk olarak nerede görüldüğünü, nasıl geliştiğini tesbit ve takip etmek çok güçtür. Bugün ulaşılabilen kaynaklara göre, ilk olarak Sümerliler'de rastlıyoruz. M. Ö. 2350 yıllarında yaşayan meşhur Kral I. Sargon ve daha sonra M. Ö. 1728-1686 yıllarında yaşayan Hammurabi kendilerinin geleceği beklenmekte olan «mehdi» olduklarını hissetmiş ve mehdilik iddiasında bulunmuşlardı (3). Demek ki bu kavram daha önce de mevcuttu. Eski Mısırlılar'dan kalma, tahminen M. Ö. 1950 yıllarında yazılmış bir papirüs metninde de, Güney Mısır'dan çıkacak ve ismi «Ameni» olacak bir din ve dünya kurtarıcısının geleceğinden haber verilmektedir (4). Bu tarihi vesikalardan da anlaşıldığına göre mehdi inancı, günümüzden 4500 sene öncesinde de vardı. M. Ö. VI. yüzyılda kurulan Mecusi Dini'nde de bir mehdi inancının bulunması yeni bir tezahür değildir; diğer dinlere paralel bir görüntüdür. «Saoşyant» tâbir edilen mehdi, İslâmiyet'te ve Yahudilik'te olduğu gibi din kurucusu peygamberin şahsıyla yakından ilgilidir. Zerdüş (M. Ö. 630-553)'ün soyundan geleceğine inanılır.

Mecusi kaynaklarına göre, Mehdi Saoşyant ile ilgili haberler Zerdüş'ün açıklamalarına dayanır. Mukaddes kitapları Avesta'nın çekirdeği sayılan Gathalar'da «Saoşyant» kelimesi genellikle «yardımcı, kurtarıcı» manalarında, bir Gatha ayetinde de ıstılâh manasına yakın bir anlamda kullanılır. Avesta'nın muahhar yazılarında ise ıstılâh manası artık açık bir şekilde görülür: Yasna IX,2'de Haoma içkisinin manevî şahsı Zerdüş'e görünerek, «...beni müstakbel Saoşyantlar'ın övecikleri gibi öv» dedi. Yine Yasna LXI,5'de «Acaba biz yalan ve kötülük taraftarlarını kendimizden uzaklaştırabilir miyiz?» so-

(2) E. Sarıncıoğlu, Dinlerde Mehdi İnancı ve Tasavvurları, Erzurum 1977, Doçentlik Tezi, s. 9-15.

(3) A. Jeremias, Die ausserbiblische Erlösererwartung, Leipzig 1927, s. 72 v.d.

(4) A. Jeremias, 106, 107.

rusu sorularak buna karşı, «Şaoşyantlar olarak Druy taraftarlarını uzaklaştıracağız» cevabı verilir. Yasna LXX,4'de de «Çünkü biz kutsal kelâmın istekli taşıyıcıları olarak ülkenin Saoşyantları gibi hizmet etmek istiyoruz... Saoşyantlar olmak istiyoruz...» denilir ki, bu üç Avesta ayetinde geçen saosyant kelimeleri «yardımcı, kurtarıcı manalarında kullanılmışlardır. Yardımcılar, kurtarıcılar olarak bahsedilen kişiler de Mecusiliğe hizmet ve yardım eden samimi müminlerdir.

- İstikbâle yönelik bir kurtarıcı tasavvurunun izine ilk olarak Gathalar'ın bir ayetinde, Yasna XXVI,10'da rastlıyoruz: «...lk insan Gaya'dan muzaffer Saoşyant'a kadar bütün Aşa müminlerinin, bütün iyi, güçlü, kutsal Fravaşiler'ini tâzim ediyoruz» şeklinde rastlanır. Burada «ilk insan Gaya'dan muzaffer Saoşyant'a kadar» tabiriyle, dolaylı olarak ilk devrin insanı karşısında bir de son devrin insanını, yani âhir zaman ve temsilcisi Saoşyant düşünülmüş olabilir. Acak Gathalar'ın bu ayetinin tek oluşu, mâna bakımından diğerlerinden ayrılışı ve geç devir yazılarına paralellik göstermesi ibarenin orijinal olamayacağı, bir redaksiyon neticesi olabileceği ihtimalini de hatıra getirmektedir.

Sarih bir mehdi kavramı manasına Avesta'nın muahhar yazılarında rastlıyoruz. Yaşt XIII,129'da «O'na muzaffer Saoşyant denecek ve Astvatereta denecek, bütün maddi varlığa fayda verecek, bundan dolayı O Saoşyant olacak... iki ayaklılardan ortaya çıkan Druy'a karşı duracak, Aşa mümini düşmanlığına karşı duracak». Yaşt XIX,89'da «Şaoşyantlar arasındaki muzaffere özel olacak ve O'nun yenilediği yaşlanmayan, ölmeyen, yok olmayan, çürümeyen, daima yaşayan, daima yetişen, şehit düşen diğer dostlarına ayrılacak. Eğer ölümler tekrar dirilirse, yaşayan Saoşyant gelirse, O'nun arzusuna göre insanlık yeniden suret bulacaktır». Çok daha muahhar devirlerde Avesta'ya girdiği kabul edilen Videvdat isimli kitapta ise artık daha da gelişmiş «Saoşyant» tasavvurlarına rastlıyoruz. Videvdat XIX,5'de Zerdüş, sınamak gayesiyle Angra Mainyu'ya «Ey hilekâr Angra Mainyu! Muzaffer Saoşyant'ın Kansava Suyu'ndan, doğu tarafından, doğuncaya kadar Devalar'ca meydana getirilen yaratıkları vuracağım...» demiştir (5).

(5) Avesta, Die Heiligen Bücher der Parsen, Übersetzt von Fritz Wolff, Strassburg 1910, Ofset Tıpkı Basım, Berlin 1980, s. 42 v.d.

Görüldüğü gibi bu âyetlerde Saoşyant'ın nereden görüneceği, neler yapacağı v.s. gibi teferruatla ilgili hususlar dahi zikredilmiştir ki, Pehleviler Devri din kültürünün açık izleri olmalıdır. Artık Saoşyant tasavvuru, dinin temel unsurları arasına girmiştir. Tefsirciler, yorumcular vasıtasıyla geliştirilmiş, heyecanlı tasvirlerle renklendirilmiştir.

Bu tasvirlerle göre Saoşyant dünyaya gelmeden önce, dünyaya yalan ve kötülükler hâkim olacak, küfür ve ahlaksızlık yayılacaktır (6). İnsanlar kutsal sözleri değil, malı ve parayı tercih edeceklerdir (7). Horasan taraflarından sayısız küfür ehli İran'a hücum edecek, herşeyi yakıp yıkacaktır. Bu korkunç devirde bellerine meşin kuşak kuşananlar (yani Türkler) zulüm ve sapıklıklarını ayyuka çıkaracaklar ki ölüm, hayata tercih edilecektir. Şehirler köye, köyler bir aile otağına dönecektir. Hakimiyet İran'lı olmayan kölelere, barbarlara geçecektir. Bu barbar olarak tarif edilenler Türk, Roma ve Arap kavimleridir (8).

Bu devride emniyet, şöhret, refah, zanaat, nehirler ve kaynaklar İran'lı olmayanların ellerine geçecektir. Yer kalbini açacak, mücevher ve madenlerini gün ışığına çıkaracaktır. İnsanlar dünyevi zenginlikleri toplamaya çalışacaklardır (9).

Ülkeyi emniyetsizlik ve sadakatsizlik saracaktır. Dostlar guruplara ayrılacak; hürmet, sadakat ve ümit dünyadan kaybolacaktır. Baba, oğul ve kardeşler birbirlerine yabancılaşacaklardır. Çeşitli mezhepler çıkacak, dine zarar vereceklerdir. İnsanlar vahyi küçük görecektir (10). Ahlaksızlıklarıyla gayr-i tabii (sodomi ve homoseksüellik) tatmin yollarına gideceklerdir (11).

Tabiat değişecek, güneşte ışıktan ziyade lekeler görülecektir. Seneler, aylar ve günler gitgide kısılacak, toprak verimsizleşecek, ekinler büyümez olacaktır. İnsanlar da vücut bakı-

(6) Emil Abegg, Der Messiasglaube in Indien und Iran, Leipzig 1928, s. 205.

(7) Abegg, 221.

(8) Abegg, 233.

(9) Abegg, 233.

(10) Abegg, 232.

(11) Abegg, 233.

mından küçülecek, güçleri ve kabiliyetleri azalacaktır (12). Nihayet Dicle kaynağı havalisinden Arumayık (Roma'lı) denen bir halk çıkacak, askerleri kızıl silah ve başlarında külah taşıyacaklardır. Bu işaretlerin görülmesinden sonra güneş kararacak, zelzeleler birbirini takip edecektir. Ülkeye fakirlik ve felaket yayılacaktır. Şeytan soyu da doğudan siyah bir alâmetle görülecektir (13).

Saoşyant gelmeden önce tababet de öylesine ilerliyecek ki, ölüm güçleşecek, insanlar birbirlerine bıçakla vursalar dahi ölmeyeceklerdir (14). Bundan cesaret alan Ehriman da Devament Dağı altında uyuyan Azi Dahak isimli Dabbetü'l-Arz'ı uyandıracak, bağlarını çözerek serbest bırakacaktır. İran efsanesine göre Dabbetü'l-Arz'ı Feridun isimli bir kahraman zorlu bir mücadeleden sonra mağlup ederek bağlamış ve Demavend Dağı altına hapsedmiştir. Ehriman'ın serbest bıraktığı Dabbetü'l-Arz (Azi Dahak) bütün kızgınlığıyla dünyaya hücum edecek, sayısız cinayetler işleyerek insanların üçte birini yutacak, suları, ateşi ve bitkileri tahrip edecektir. Bunun üzerine insanlar Tanrı'ya dua edecekler, Feridun'u tekrar hayata döndürmesi ve canavarı öldürmesi için yalvaracaklardır. Tanrı Ahura-Mazda'nın emriyle Karşasp (muhtemelen Feridun'un diğer bir ismi olmalı) ölümden uyanacak ve Saoşyant Devri başlamadan önce Dabbetü'l-Arz olan Azi Dahak'ı gürzüyle öldürecektir (15).

Rivâyete göre Saoşyant, Mecusiler'in peygamberi Zerdüş'tün soyundan olacaktır. Zira Zerdüş'tün, Fravaşi denen manevî varlıklarca saklanan tohumu Hâmun Gölü'nde, başka bir rivâyete göre de Kansava Gölü'nde bulunmaktadır (16). Doğacağı zamana kadar da kötü kuvvetlere karşı bu gölde saklanacaktır (17). Bu sebeple Mecusî müminleri her sene yıl başında kutlanan Mihrcan Bayramı'nda kızlarını bu gölde yıkanmaya gönderirler. Zerdüş'tün gölde saklı tohumunun kızlarına nü-

(12) Abegg, 232 v.d.

(13) Abegg, 234.

(14) Abegg, 238.

(15) Abegg, 235.

(16) Abegg, 220. W. Staerk, Die Erlösererwartung in den östlichen Religionen, Stuttgart 1938, s. 393.

(17) Abeggr, 229.

fuz etmesini ve Saoşyant'a hamile kalmalarını isterler (18). Aslında Saoşyant'ı doğuracak kızın ismi de bellidir: O'nun adı Gôvak-pit olacaktır. Henüz on beş yaşında bakire olarak göle yıkanmaya girecek ve o anda Saoşyant'a hamile kalacaktır (19). Bu kız Zerdüş'tün Fraya isimindeki karısından doğan Vohuraoça isimli oğlunun zürriyetinden gelecektir (20). Yani Saoşyant, anne ve baba tarafı olarak Zerdüş't'e dayanacaktır.

Saoşyant, dünyaya gelip otuz yaşına girince, güneş otuz gün ve otuz gece göğün ortasında duracak ve daha sonra kararlaştırılan yere geri dönecektir. Saoşyant'ın vücudu güneş gibi nur saçacaktır. Dört tarafını altı gözle görecektir (21).

Kendisine Mecusiliğin kutsal kitabı Avesta rehber olacaktır. O, Zerdüş'tün öğretilerini iyice öğrenecek; şeriatın yasaklarını tutarak yalan ve kötülüklerle mücadele edecektir (22). Kutsal kitapta çözümünü bulamadığı meselelerde ise kendisine Tanrı Ahura-Mazda'nın vahyi yardımcı olacaktır (23). O, gerçek bir hükümdar olacak ve dünyayı hakimiyeti altına alacaktır (24). Ülkesini ilâhî kanunlara göre idare edecek, insanların tabiatını değiştirecek; hastalıkları, ihtiyarlığı ve ölümü dünyadan kaldıracaktır (25). Rahiplerin en yükseği, en bilgilisi olarak insanlara Ahura-Mazda Dini'ni öğretecektir (26). Zamanın bitimine elli yedi yıl kala iki ayaklı cinsin bütün şeytanlarını, şeytani varlıklarını yok edecek ve sonunda hakimiyeti Ahura-Mazda'ya devredecektir (27). Daha sonra bunu umumî haşır ve hesap günü takip edecektir.

Mecusilik'te gördüğümüz ve Mecusiliğin temel prensiplerine göre şekillenen bu mehdi inancının, bölgenin daha sonraki diğer dinlerine tesir edip etmediği münakaşa konusudur. Özellikle Yahudi Dini'ndeki «mesih inancı» ile ilgili haberlerin

(18) Abegg, 236.

(19) Abegg, 220 v.d.

(20) Abegg, 226.

(21) Abegg, 227.

(22) Abegg, 206 v.d.

(23) Staerk, 248 v.d.

(24) Abegg, 228.

(25) Staerk, 260.

(26) Abegg, 228.

(27) Abegg, 228.

tarihen Babil Esaretinden sonra ortaya çıkmış olması, pekçok Eski Ahid müfessirinin, bu inancın Yahudiliğe Mecusilik'ten geçtiği iddiasında bulunmasına sebep olmuştur (28).

Bazı Müslüman bilginleri de, âhir zamanda gelecek, kendisinden önceki ilâhi kelâmları reddetmeyen Tanrı'ya gerçek imânı, gerçek kulluğu yerleştirecek bir kumandan, bir devlet reisi olacak bu kişinin mehdi değil, âhir zaman peygamberi Hz. Muhammed (A.S.) olduğunu söylemişlerdir.

Bu değerlendirmelere ben, Kelâm ve Dinler tarihi yönünden iki hususu daha ilâve etmek istiyorum :

1. Kelâm ilmi yönünden meseleyi zamanın akışı çözmüştür. Çünkü Mecusi zaman tasavvuruna göre haber verilen kehânetlerin hiçbiri vukû bulmamıştır. Aksine Mecusilik 250.000 kişilik taraftarlarıyla tarihten tamamen silinme safhasına yaklaşmıştır.

2. Dinler Tarihi yönünden fenomene bakıldığında, fenomenin tarihi ve sosyal çalkantılar neticesi geliştiği, dindar taraftarlarına ümit ve cesaret kaynağı olduğu görülür.

(28) Staerk, 148 v.d.